

Романа Михайлишин

РОЛЬ ТОВАРИСТВА «ВЗАЄМНА ПОМІЧ
УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСТВА» В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПРИВАТНИХ ШКІЛ В ГАЛИЧИНІ
(1905-1939 РР.)

Не лише сучасна шкільна
практика, але й історія школи
і педагогіки збагачують нас
високоцінними спостереженнями
в царині педагогічної діяльності

А.Алексюк

Освіта є однією з найголовніших умов добробуту та поступу народу, його культурного розвою. Саме тому кожна держава велике значення приділяє розвитку національної школи, освіти і педагогічної думки. Проте без глибокого нового осмислення і переосмислення великого педагогічного досвіду, без знання того, як розвивалася теорія і практика освіти, неможливо вирішити сучасні проблеми цієї галузі. Знання минулого дає змогу оглянути найцінніші теоретичні та практичні здобутки, обгрунтовано використати їх сьогодні.

Малодослідженою сторінкою в історії педагогіки залишається діяльність недержавних закладів освіти, які набули значного поширення в ХІХ столітті. Поява їх пояснюється економічними та політичними змінами. Суспільний розвиток вимагав реформування шкільництва, розширення мережі навчальних закладів. Поряд з державними закладами освіти існували приватні. Останні могли бути з правом чи без права прилюдності (публічності). Мається на увазі право приватних шкіл (чи відсутність такого права) видавати рівноцінні з державними школами свідоцтва успішності і зрілості. Право прилюдності було введено для здійснення постійного контролю за діяльністю приватних навчальних закладів з боку держави.

Прогресивна інтелігенція, громадські об'єднання активно боролися за українську державну і приватну школу та поліпшення становища вчителів.

Незважаючи на політичні утиски і матеріальні нестатки, на труднощі, які виникали в процесі діяльності вчителя, кращі педагоги виявляли активність у громадському житті, боролися за свої права. Вони мали високий авторитет у своїх вихованців та їх батьків. Саме про них Іван Франко писав: «Всі ті люде, поминувши їх позашкільні погляди та діла, були дійсними приятелями молодіжі, уміли єднати в собі її прихильність і довірливість, поступали в школі оглядно, тактовно і по найбільшій честині безсторонно, заохочували скільки мож до самостійного мислення, до застанови над предметом, до котрого всім збудити цікавість»¹.

Передумовою виникнення приватних навчальних закладів були пансіони, які утримувалися як українцями, так і іноземцями, що дозволялося законом. Пансіони не виправдали покладених на них надій, були надто дорогими та відривали на тривалий час дітей від батьків. Проте вони стали тим підмурком, на якому згодом з'явилися недержавні заклади освіти, що постали завдяки громадській та приватній ініціативі.

У «Проекті на зміну державного шкільного закону з дня 14 мая 1869 року» Іван Ющишин виділив спеціальний розділ, в якому визначив порядок заснування та діяльності приватних народних шкіл і учительських семінарій, які мали бути під контролем держави, а відповідальність за стан їх роботи нести їх керівники. Товариствам і приватним особам дозволялося організувати для учнів приватні школи та виховні заклади, в яких діти одержували житло, утримання і домашнє виховання (бурси, інтернати, притулки, захоронки і т.д). Наголошувалось, що директорами і вчителями можуть бути тільки ті особи, які мають відповідну кваліфікацію, трирічну вчительську практику; є морально свідомими; створюють умови, які не загрожують здоров'ю дітей»². План школи повинен відповідати вимогам

---

¹ Франко І.Я. Педагогічні статті і висловлювання / За ред.. О.Г.Дзевєріна. – К., 1960. – С.28.

² Ющишин І. Проект на зміну державного шкільного закона з дня 14 мая 1869 року // Учитель. 1913. - № 8. – С.229.

публічних шкіл. Коли приватну школу заснувало та утримує товариство чи корпорація, то вони мають заповнити ті прогалини в навчанні й вихованні, яких не виконала держава відповідно до бажань нації, класу або віросповідання. Як виняток, дозволялося діяти за окремими організаційними, навчальними і виховними планами, апробованими Народною Шкільною Радою та затвердженими міністром просвіти. Приватним школам, які мають «вести вперед» в удосконаленні організації шкільництва і навчання, коли засновником школи є великий реформатор-педагог, або коли її керівником є людина загальновідома як знавець шкільництва, реформатор, ініціатор.

Коли така школа добре виконує свої функції і може бути зразком для наслідування, держава і край повинні прийти її засновникам «з видимою матеріальною підмогою і помагати їм далі вдосконалювати свої реформаторські ідеї і пляни»³.

Швидкий розвиток шкільництва на початку ХХ ст. викликав потребу збільшення числа учителів. Влада змушена була давати дозвіл на відкриття нових семінарій. Однак українських державних учительських семінарій відкрито не було.

У 1903 році у Львові діяла єдина на всю Галичину учительська семінарія, яку утримувало Руське педагогічне товариство. В першому класі там навчалося 17 учениць. Законом від 12 червня 1907 року було встановлено, що в державних і приватних учительських семінаріях мова викладання має бути польська або вони мають бути ураквістичними. після цього навіть приватні українські семінарії не мали права прилюдності.

Першу за межами Львова українську учительську семінарію відкрито в 1910 році в Бережанах. У 1907 році відкрито в Коломиї приватну жіночу учительську семінарію ім.св.Броніслави, в 1909 році – жіночу учительську семінарію СС (Сестер Службниць) Василянок в Станіславові, в 1910 році – приватну учительську

---

³ Ющишин І. Проект на зміну державного шкільного закона з дня 14 мая 1869 року // Учитель. 1913. - № 8. – С.46.

семінарію Педагогічного товариства в Коломиї та ряд інших семінарій. У 1910 році діяло 25 приватних закладів (у тому числі чоловіча учительська семінарія і 24 жіночих). З них право прилюдності мали 6. Українських приватних семінарій учительських було 4, всі вони не мали права прилюдності.

Важливу роль у відкритті та утриманні приватних освітніх закладів відіграли товариства, організації, корпорації тощо. Зокрема, товариство «Взаємна поміч українського вчительства» зробило помітний вклад в організаційно-дидактичну діяльність українських приватних шкіл в Галичині.

У 1905 році у Львові була створена перша професійна організація українських освітян «Взаємна поміч українського вчительства» (ВПУВ), яка визначила перед собою мету не тільки «матеріально підмогати» учительству, але і «з'єднавши його в одну велику родину, піднести його значення і повагу в суспільності», дати змогу «свобідніше і сміливіше трудитися для справи народної»⁴.

Ідеями та гаслами ВПУВ глибоко пройнявся Іван Ющишин. В ній він побачив могутній інструмент самоорганізації українського вчительства, піднесення його національної свідомості, можливість спільними зусиллями вирішувати нагальні проблеми української освіти і професійного життя вчительства.

Іван Ющишин неодноразово обирався у керівні органи ВПУВ. Йому належить напрацювання головних програмових засад діяльності «Взаємної помічі українського вчительства», ініціювання і реалізація багатьох професійно-освітніх проектів.

Педагог закликав передову інтелігенцію широко пропагувати ідею національної школи, створювати підвалини української педагогічної науки, вести активну підготовку нової генерації національних педагогічних кадрів та ін. І в цьому відношенні великі надії педагог покладав на «Взаємну поміч

---

⁴ Ковалів С. У справі самопомічі учительської // Промінь. - № 8-9. – С.56-58.

українського вчителства».

На другому з'їзді українського народного учительства 1912 року в Коломиї Іван Юцишин запропонував створити при ВПУВ спеціальну комісію, яка б «виробляла теоретичні принципи української наукової педагогії, на яких український народ збудував би ідеал своєї національної школи»⁵. Згодом ним були напрацьовані визначені пріоритетні напрями діяльності цієї комісії.

Під назвою «Науково-педагогічна комісія» вона увійшла в життя у березні 1913 року за рішенням загальних зборів «Взаємної помочі українського вчителства». За задумом її ініціатора комісія мала на меті задовільнити потреби українських освітян в усіх областях педагогічних і загальнокультурних проблем, згуртувати їх для систематичної і планової роботи в галузі педагогічної науки, щоб вони « не тільки нарікали не лихий стан шкільництва, але й видобували самі із себе творчу ініціативу для його покращення»⁶.

Програмою діяльності комісії, опрацьованої Іваном Юцишиим, передбачалося проведення цілого комплексу заходів: видання різноманітної наукової літератури і періодики з проблем української педагогіки, перекладу і випуску найвідоміших творів світової педагогічної думки, підготовки і друку шкільних підручників, навчальних посібників; проведення конкурсів на кращі роботи з історії українського шкільництва, скликання педагогічних з'їздів і конференцій, заснування бібліотек, введення в дію низку наукових лабораторій, організація науково-педагогічних гуртків тощо. За короткий час до початку першої світової війни «Педагогічно-наукова комісія» встигла зробити тільки перші кроки. Але в тому, що вона зуміла розбудити в освітянському середовищі інтерес до педагогічних проблем, прагнення до професійної самоосвіти, і полягає її велике значення. У 1922 році Іван Юцишин ініціює відновлення роботи згаданої комісії.

---

⁵ Юцишин І. Звіт з діяльності ВПУВ // Учитель. – 1912. - № 2. – С.62.

⁶ Юцишин І. «Звіт з діяльності товариства «Взаємна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок за 1912р.» // Учительське слово. – 1914. – Ч.14-15.. – С. 255.

Відповідно до правилника про діяльність «Педагогічно-наукової комісії» була продуктивно-виконавчим органом Надзірної Ради для керівництва всіма педагогічно-науковими й загальноосвітніми справами українського народного вчителства. При окружних відділах товариства «Взаємна поміч українського вчителства» створювалися гуртки комісії.

Метою «Педагогічно-наукової комісії» було: видання часописів, журналів, книжок та інших засобів педагогічно-наукової та загальноосвітньої пропаганди; видання шкільних книжок, дитячих часописів і журналів; технічних засобів навчання й виховання для українських народних шкіл; керівництво діяльністю українського народного вчителства, позашкільною освітою; опрацювання проектів законів з питань організації народних шкіл, розробка та розгляд навчальних програм для шкіл різного типу; відслідковувати нові теорії та ідеї з питань організації державних і приватних шкіл, навчання та виховання у цивілізованих народів і поширення їх серед українського народного вчителства; налагоджувати зв'язки з педагогічними й загальноосвітніми організаціями свого народу і за кордоном; організувати курси й інститути з питань організації шкіл, навчання й виховання; організація поїздок українських народних учителів за кордон для студій з питань теорії і практики організації шкіл, педагогічно-наукових екскурсій і подорожей в державі та за кордон; засновувати педагогічно-наукові постійні й рухомі бібліотеки, читальні; педагогічні музеї з бібліографічними відділами; створювати лабораторії з педагогічного досвіду, експериментальної психології, психометрії й споріднених наук; використовувати всі засоби сучасної науки, мистецтва й техніки для пропаганди педагогічних ідей; друкарні, книгарні, кіоски, т.д.; влаштовувати педагогічно-наукові й шкільні виставки; збирати, впорядковувати та видавати матеріали в справах статистики навчання, виховання та позашкільної освіти.

Центром управління «Педагогічно-науковою комісією» було місто Львів. «Педагогічно-наукова комісія» прагнула згуртувати українське

народне вчительство для систематичної, планомірної наукової праці в області української педагогіки, шкільництва, навчання й виховання.

Комісія організовувала педагогічні секції, в склад яких були запрошені українські професори університетів, народні вчителі шкіл, відомі своїми працями з педагогіки, дидактики й методики; секції для збирання матеріалів з української педагогіки, шкільництва, виховання; рецензування українських підручників для народних шкіл державних і приватних; організації і реорганізації українського шкільництва.

Цінним внеском «Педагогічно-наукової комісії» було видання своїм коштом шкільних підручників, різноманітних засобів для навчання; видання часописів, журналів, публікацій для вчителів; систематичне поповнення «Повітових педагогічних наукових бібліотек» в осередках окружних відділів «Взаємної помочі галицьких і буковинських учителів і учительок», «Мандрівних педагогічно-наукових бібліотек»; заснування «Краєвої педагогічно-наукової бібліотеки» у Львові.

Іван Юцишин опрацьовує нову редакцію програми, її діяльності, здійснює чималу організаційну роботу по створенню різноманітних секцій та підкомісій, бере на себе виконання обов'язків її голови. Приступає до здійснення намічених планів. Працює над шкільними підручниками і навчальними програмами, науково-дидактичними і методичними розробками, заснуванням Центральної педагогічної бібліотеки у Львові із значною добіркою педагогічної літератури українських, польських, німецьких, чеських російських авторів, широкої мережі бібліотек на місцях, Педагогічного музею із бібліографічним та історичними відділами у Львові, видавництва «Педагогічна бібліотека»; організація вчительських конференцій і нарад, шкільних виставок, пропаганда ідей різної школи серед населення.

Іван Юцишин налагодив видавничу діяльність «Взаємної помочі українського вчительства». Він всіляко сприяв становленню перших періодичних видань Товариства – журналів «Прапор» (1908-1912), «Учительське слово» (1912-1914, 1916), був членом редакційного комітету

«Учительське слово» у 1921-1939 роках. У 1927 році Івану Ющишину вдалося розпочати випуск журналу «Життя і праця» як педагогічно-методичного додатку до «Учительського слова». Все це давало можливість учителям приватних шкіл збагачувати свою практичну діяльність.

Вивчення нових можливостей підвищення якості освіти та управління приватними школами вимагає аналізу досліджень в історії педагогіки.

Одним із методів демократизації української школи було розширення можливостей розвитку приватних навчальних закладів, зокрема, шкіл.

Враховуючи вище сказане можна зробити висновок, що приватні навчальні заклади були важливою складовою ланкою в системі народної освіти. Їх заснуванню сприяла передова інтелігенція, педагоги-реформатора. Важливу роль в організації та утриманні приватних шкіл відіграли товариства, організації, корпорації. Зокрема, помітний вклад в організаційно-дидактичній діяльності українських приватних шкіл в Галичині зробило товариство «Взаємна поміч українського вчительства», особливо «Педагогічно-наукова комісія».

В закладах такого типу працювали творчі, небайдужі до своєї праці педагоги, які запроваджували нові програми, створювали власні підручники, підносячи таким чином рівень освіти на якісно новий щабель розвитку.

Анотація

На основі аналізу літературних джерел з'ясовано умови виникнення приватних шкіл, відзначено підтримку передової інтелігенції, педагогів-реформаторів у створенні приватних навчальних закладів. Зокрема, Іван Юцишин, галицький педагог, у «Проекті на зміну державного шкільного закону з дня 14 мая 1869 року» виділив спеціальний розділ, в якому визначив порядок заснування та діяльності приватних народних шкіл. Показано участь товариств, організацій, корпорацій у відкритті та утриманні приватних освітніх закладів; наголошено на ролі товариства «Взаїмна поміч українського вчительства», особливо її «Педагогічно-науковій комісії» в організаційно-дидактичній діяльності українських приватних шкіл в Галичині (1905-1939), окреслено основні напрями її роботи; зроблено висновки про доцільність відкриття приватних шкіл у системі освіти.